

BULGARCADA ZAMAN SİSTEMİ VE MERKEZDEKİ ŞİMDİKİ ZAMAN

Serkan CÖMERTEL*

ÖZ: Bulgarca köken bakımından Hint-Avrupa dil ailesinin, Slav dilleri alt kolunun, Güney Slav grubunun, Güneydoğu Slav dillerinin bir üyesidir. Bu dil hem fonetik açıdan hem de morfolojik açıdan farklı bir yapıya sahiptir. Fiil, zaman ve kişi kavramlarıyla ilişkili çekimli durumdaki morfolojik yapısıdır. Bulgarcada fiillerin girift bir hâl arz ettiği görülmektedir. Bulgarcada fiillerin zaman sisteminde çekimlenmesi dokuz zamana bağlı olarak gerçekleşir: Şimdiki zaman (сегашно време), bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време-аорист), bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време-имперфект), belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време-перфект), geçmişte önceki zaman (минало предварително време-плюсquamперфект), gelecek zaman (бъдеще време), gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време), geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото), geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото). Belirttiğimiz dokuz zamanın biri merkez konumdadır. Diğer zamanların biçimlenmesinde belirleyicidir. Bu zaman şimdiki zamandır. Duruma bir başka açıdan yaklaşalım. Bulgarcada fiillerin üç temel özelliği bulunmaktadır: İlki, mastar (infinitive) hâlinin mevcut olmaması, ikincisi, fiillerin bitmiş (perfective / свършен вид) veya bitmemiş (imperfective / несвършен вид) görünüşte olması ve son olarak da üç çekim kategorisinin (birinci çekim, ikinci çekim, üçüncü çekim) bulunmasıdır. Belirttiğimiz üç özelliğin ikisi de (mastar hâlinin mevcut olmaması ve üç çekim kategorisi) doğrudan doğruya şimdiki zamanla bağlantılıdır. Bulgarcadaki şimdiki zamanın merkezdeki konumuna ilişkin söylediklerimizin boyutunu daha da ileri taşıyabiliriz. Bu zaman aynı zamanda çekimsiz eylemler (sıfat-fiil / причастие, zarf-fiil / деепричастие, isim-fiil / отглаголни съществителни) üzerinde de etkilidir; hatta aktif (действителен), pasif (страдателен) ifadelerde de etkilidir. Çalışmamızda Bulgarcadaki zamanlar şimdiki zamanın merkezdeki konumuyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bulgarcada fiil, zamanlar, merkezdeki şimdiki zaman

TENSE SYSTEM IN BULGARIAN AND THE PRESENT CONTINUOUS TENSE IN THE CENTRE

ABSTRACT: As a matter of origin Bulgarian is a member of Indo-European language family, sub-branch of Slavic languages, the South Slavic group, the Eastern South-Slavic languages. The language has a different structure about both phonetic and morphological issues. Verbs are inflected morphological structure of the state and the people associated with the concept of time. It is seen that the verbs in Bulgarian are in intricate. The verb conjugation is based on nine

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Mütercim Tercümanlık Bulgarca Ana Bilim Dalı. serkancomertel@trakya.edu.tr

tenses: Present continuous tense (сегашно време), simple past tense (минало свършено време-аорист), past continuous tense (минало несвършено време-имперфект), present perfect tense (минало неопределено време-перфект), past perfect tense (минало предварително време-плусквамперфект), future tense (бъдеще време), future perfect tense (бъдеще предварително време), future tense in the past (бъдеще време в миналото), previous future tense in the past (бъдеще предварително време в миналото). One tense of the nine tenses stated above is the centre. It is decisive in the formation of other tenses. It is Present Continuous Tense. Looking at the situation from another angle; the verbs in Bulgarian have three basic features which are absence of infinitive form but perfective and imperfective forms. They also have three verb conjugation categories (The first, the second and the third). The two features (absence of infinitive form and three verb conjugation categories) of three are directly linked to the present continuous tense. The discussions about the present continuous tense in Bulgarian is the centre can be moved beyond. This tense is effective on infinite verb forms (participle / причастие, gerund / деепричастие, infinitive / отлаголни съществителни) and even in active and passive. In our study, tenses in Bulgarian is to be examined as taking the present continuous tense is the centre.

Keywords: Verb in Bulgarian, tenses, the present continuous tense in the centre

Giriş

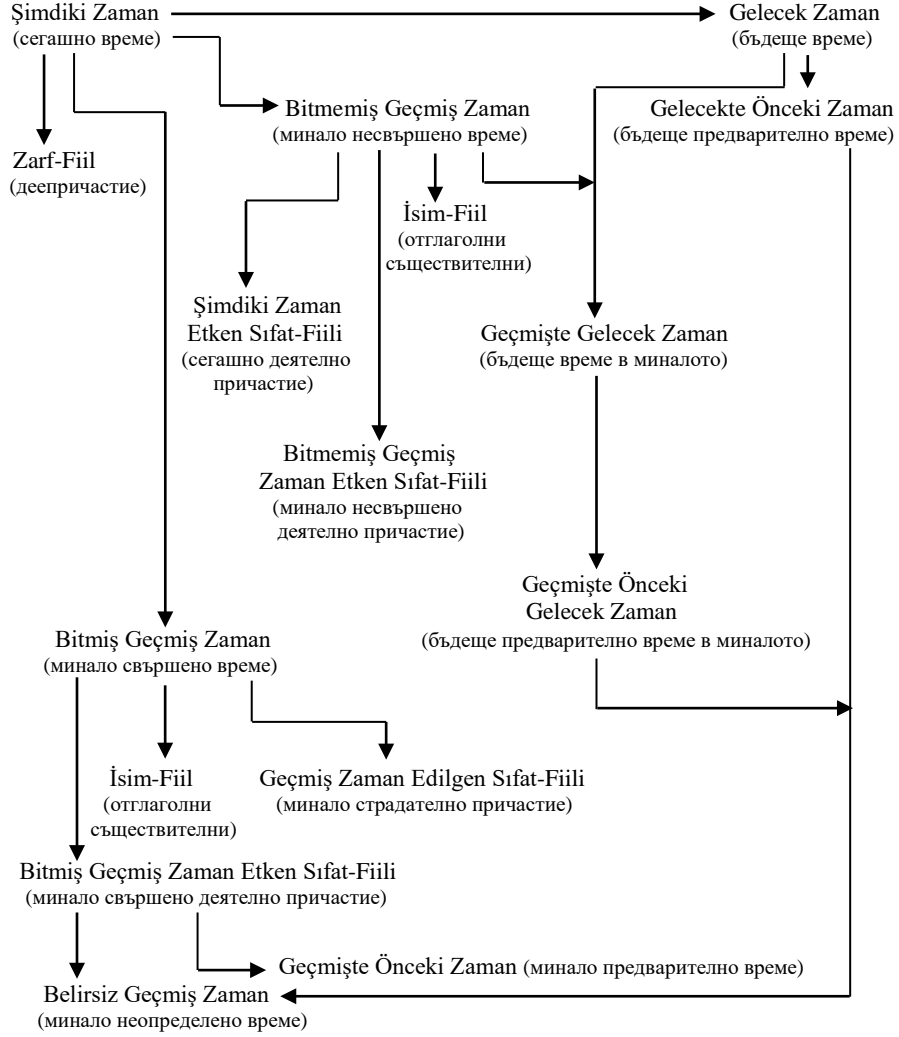
Varlıklar değişim gösterirler. Bu değişim, varoluşun başlangıcından bitişine kadar gerçekleşmektedir. Saymaca bir kavram olan zaman varlıktan geliştirilmiş bir bilgi ve değişimin adıdır.¹ Eylemin ortaya çıkabilmesi için kişiye ya da varlığa bağlı gerçekleşen hareketin / durumun zaman içinde süreç olarak gerçekleşmesi gerekir.² Bu bilginin akabinde hemen şöyle bir soru yöneltelim: Hareket veya durum tanımlayan her sözcük fiil niteliği taşıyor mu, fiil midir? Ör. ‘бяг’ sözcüğü ‘качма, качиш, кошма’ anlamlarını taşıyor, hareket tanımlamasına rağmen kişi ile bağlantılı olmadığından ve hareketin gerçekleşmesinde ifade edilen bir zaman da belirtilmediğinden fiil değil eril bir isimdir; fiil niteliği kazanması için ‘бягам’ olmalıdır.³

Bir Slav dili olan Bulgarcada eylemler, dokuz zaman ile üç çekim kategorisinde kişilere göre çekimlenir. Her ne kadar Bulgarcada fiiller konusu girift bir konu olsa da zaman sistemi ve çekimi belli genel kaidelere göre gerçekleşir. Bulgarcadaki zaman sistemi merkezdeki şimdiki zamana göre işlemektedir. Merkez konumdaki şimdiki zaman diğer sekiz zamanın biçimlenmesinde etkilidir. Bu etki sadece çekimli eylemlerde değil, aynı zamanda çekimsiz eylemlerde de görülmektedir. Aşağıdaki *şekil 1* Bulgarcadaki şimdiki zamanın merkezdeki konumunu göstermektedir.

¹ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 881.

² Petir Paşov, *Bulgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta ‘Hermes’, Plovdiv, 1999, s. 120.

³ P. Paşov, *age.*, s. 120.

Şekil 1: Bulgarcadaki şimdiki zamanın merkezdeki konumu

1. Şimdiki Zaman (сегашно време)

Eylem konuşma anında (içinde bulunulan anda) gerçekleşir. Bu zamanda fiil çevrilirken fiile (-yor) eki getirilir. Şimdiki zaman yapı olarak şahıs ekleri ve teklik / çokluk bakımından şekillenen fiil tabanından meydana geldiği için basittir;⁴ çekim sisteminin de temelini oluşturur. Elbette ki,

⁴ P. Paşov, *age.*, s. 140.

eylemin konuşma anında (içinde bulunulan anda) gerçekleşmesi eylemin başlangıç ve bitiş noktasının konuşma anına bağlı olduğunu göstermez.

Ör. Тя играе волейбол '(o-bayan) voleybol oynuyor'

Yukarıdaki örnekte eylem üçüncü teklik şahsa göre çekimlenmiş, şimdiki zamanda basit yapıdadır. Konuşma anında (içinde bulunulan anda) bu eylem ifade edilmektedir. Fakat şimdiki zamanda bu eylemin görülüp karşı tarafa aktarılması için, konuşma anından önce başlamış olması gerekir ve eylemin bitişi konuşma anından bir zaman sonra gerçekleşecektir. Bu durumda 'oynamak' (играя) eylemi (şimdiki zamandaki eylemler) konuşma anından bağımsız olarak geçmiş ve gelecek zamana kaymaktadır. Örnekten yola çıkarak bu zaman hakkında şöyle bir yargıda bulunulabilir: Gerçekleşen eylemin başlangıç noktasının geçmişle, bitiş noktasının gelecekle ilişkili olması şimdiki zamanı geçmiş ve gelecek zamanların yerine kullanılabilmesine yol açmaktadır ve bu durum, şimdiki zamanı geniş zaman bildirir hâle getirmektedir.⁵ Görüldüğü üzere, şimdiki zamanın kullanım alanı oldukça geniştir. Sadece Bulgarca'da değil, bütün dünya dillerinde de en sık kullanılan zamandır.⁶

Bulgarca'da şimdiki zamanın merkezdeki konumu, sadece diğer zamanların ya da çekimsiz fiillerin biçimlenmesinde başlangıç noktası oluşturmakla açıklanamaz. Şimdiki zamanı merkezdeki konuma taşıyan asıl faktör çekim özelliğidir. Çekim özelliği şimdiki zamanda biçimlenir ya da bir başka deyişle, Bulgarca'da fiiller (görünüş fark etmez) çekim kimliklerini şimdiki zamanda elde ederler. Bu da diğer alanlarda fiillerin biçimlenmesinde belirleyici olmaktadır.

Bulgarca'da şimdiki zamanda fiilin çekim özelliğinin belirlenmesi genel kurallara göre şöyle ortaya çıkmaktadır:

- **Birinci Çekim (първо спрежение) -e-:** Ünsüz sonrası /a/ ünlüsünün ya da /a, e, и, y/ ünlülerinden sonra /я/ ünlüsünün gelmesi. Ör. чита 'okumak'; запозная 'tanıştırmak, tanıtmak'; пея 'şarkı söylemek'; бия 'dövmek, vurtmak, mağlup etmek, çarpmak'; чуя 'işitmek, duymak'.
- **İkinci Çekim (второ спрежение) -и-:** Ünsüz sonrası yahut /o/ ünlüsü sonrası /я/ ünlüsünün gelmesi. Diğer bir varyasyonda ise /ж, ч, ш/ ünsüzlerinden sonra /a/ ünlüsünün gelmesi. Ör. отговоря 'cevap vermek, karşılık vermek'; стря 'inşa etmek, bina etmek, kurmak'; служя 'hizmet

⁵ G. Karaağaç, *age.*, s. 788.

⁶ Mariya Paşova, *Gramatika na Sivremenniya Bilgarski Ezik, İzdatelstvo 'İztok-Zapad'*, Sofya, 2014, s. 73.

etmek, memuriyette bulunmak, çalışmak, askerliğini yapmak; *уча* 'öğrenmek, okumak'; *плаща* 'korkutmak, tehdit etmek'.

• **Üçüncü Çekim (трето спрежение) -а/-я-:** Ög. *бягам* 'kaçmak, koşturmak'; *вярвам* 'inanmak, güvenmek'; *давам* 'vermek, müsaade etmek'; *забравям* 'unutmak, ihmal etmek'.

Yukarıdaki üç kategori genel kuralı ortaya koymaktadır, hemen belirtelim ki, bu kurallar istisnasız değildir. Ög. *къпя* 'yıkamak, banyo yaptırmak' fiili incelendiğinde ünsüz /п/ sonrası /я/ ünlüsü gelmektedir, ikinci çekim gibi görünmesine rağmen, birinci çekimdedir (*къпеш, къпе, къпем, къпете, къпят*).

Yukarıdaki tarzda belirlenen üç çekim kategorisi başka bir tasnife de yol açmaktadır. Ög. -ая, -ва, -да, -ера, -ея, -жа, -за, -ия, -ка, -ма, -на, -ра, -са, -та, -уя, -ча, -ша, -юя, -яя ile biten fiiller birinci çekimle (-е-); ünsüz sonrası gelen -я ünlüsü veya -оя, -жа, -ча, -ша ile biten fiiller ikinci çekimle (-и-); -ам, -ям, -вам, -ствувам, -увам ile biten fiiller üçüncü çekimle (-а/-я-) çekimlenmektedir. Görüldüğü üzere, Bulgarcada fiillerin üç temel özelliğinden biri olan çekim kategorisi şimdiki zamanla bağlantılıdır. Bunun dışında, Bulgarca fiillerin mastar (infinitive) hâlinin mevcut olmaması bir diğer özelliktir ve bu özellik de şimdiki zamanla bağlantılıdır. Örneğin, bir Bulgarca sözlük ya da Bulgarca-Türkçe & Türkçe-Bulgarca sözlük elimize alalım ve herhangi bir fiili inceleyelim. Bu incelemede, fiillerin şimdiki zamanda birinci teklik şahsa (аз/ben) göre olduğunu görürüz.⁷

Bulgarcada bazı fiillerde yazılışları aynı olan fiillerin farklı fonetik özellikte olması çekim kategorilerinde değişikliğe yol açmaktadır. Söz konusu fonetik farklılık vurgudan kaynaklanmaktadır. Bu noktada belirleyici vurgunun yeridir.

Öг. *навърша́* 'çok harman dövmek' → birinci çekim⁸

навѐрша 'bitirmek, tamamlamak' → ikinci çekim⁹

та́я 'yavaş erimek, sığmak' → birinci çekim

таѐя 'saklamak, gizlemek' → ikinci çekim

⁷ Bulgarca sözlüklerde bazı fiillerin üçüncü teklik şahsa göre şimdiki zamanda olduğu görülmektedir. Bu fiillere şahıssız fiiller (безлични глаголи) denmektedir. Ög. *мръква* [се] *нsv.*, *мръкне* [се] *sv.* 'karanlık basmak, akşam olmak'.

⁸ *Навѐршавам нsv.*, *навѐрша́* ve *навѐршея sv.*

⁹ *Навѐршвам нsv.*, *навѐрша sv.*

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, dinamik yapıdaki vurgunun yeri değiştiğinde çekim de değişmektedir ve buna bağlı olarak anlam da değişmektedir.

2. Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)

Bitmiş geçmiş zamanda eylem geçmişte meydana gelmiş ve bitmiştir. Bu zamanda fiil çevrilirken fiile {-dX} veya {-tX} ekleri getirilir. Bulgarcadaki bu zamanın Türkçedeki karşılığı görülen geçmiş zamandır.¹⁰ Biçim açısından basit olan¹¹ bu zaman şimdiki zamana paralel şekillenir. Aşağıdaki tabloda şahsa göre bitmiş geçmiş zamanda eyleme gelen ekler gösterilmiştir.

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	-х
	ти (<i>sen</i>)	-
	той/тя/то (<i>o</i>)	-
çokluk (мно. ч.)	ние (<i>biz</i>)	-хме
	вие (<i>siz</i>)	-хте
	те (<i>onlar</i>)	-ха

Tablo 1: Şahıs zamirlerine göre bitmiş geçmiş zamanda fiile gelen ekler

Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanda yukarıdaki ekler şahsa göre aşağıdaki varyasyonlarda eyleme eklenir.¹²

¹⁰ Ayrıca bk. G. Karağaç, *age.*, s. 421.

¹¹ P. Paşov, *age.*, s. 148.

¹² Zoya Barbolova, *Sivremenен Bulgarski Ezik-Morfologiya*, Sofya, 1997, s. 96.

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)					
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	-ах	-ех	-их	-ох	-юх	-ях
	ти (<i>sen</i>)	-а	-е	-и	-е	-ю	-я
	той/тя/то (<i>o</i>)	-а	-е	-и	-е	-ю	-я
çokluk (мл. ч.)	ние (<i>biz</i>)	-ахме	-ехме	-ихме	-охме	-юхме	-яхме
	вие (<i>siz</i>)	-ахте	-ехте	-ихте	-охте	-юхте	-яхте
	те (<i>onlar</i>)	-аха	-еха	-иха	-оха	-юха	-яха

Tablo 2: Bitmiş geçmiş zamanda fiile gelen eklerin varyasyonları

Bitmiş geçmiş zamanda fiili biçimlendirmek için, fiilin şimdiki zamanda (bu aynı zamanda fiilin sözlükteki şeklidir) çekim özelliği tespit edilmeli ve fiilin son seslerine odaklanılmalıdır. Aşağıdaki tablo fiillerin şimdiki zamanda çekim özelliklerine ve son seslerine göre bitmiş geçmiş zamanda gelen ekleri varyasyonlarıyla göstermektedir.

	Bitmiş Geçmiş Zamanda Fiile Gelen Eklerin Varyasyonları	Fiilin Şimdiki Zamandaki (Sözlükteki) Şekli (Fiilin Son Seslerine Göre)
Bіrіncі Çekim (първо спрежение)	-ах	ünsüz + я (капя-капах), -ая (играя-играх), -ва (вкова-вковах), -ера (разбера-разбрах), -ея ¹³ (довършея-довършах), -жа (кажа-казах), -за (гриза-гризах), -ка (втѣка-втѣках), -на (стана-станах), -ра (ора-орах), -ча (дѣвча-дѣвках), -ша (описа-описах).
	-ех	-ма (иззема-иззех), -на (закълна-заклех).
	-ох	-да (наклада-накладох), -за (вляза-влязох), -ка (пека-пекох), -са (изнеса-изнесох), -та (плета-плетох).

¹³ Koyu yazılan son seslerle oluşan örnekler nadirdir.

	-их	-ия (бия-бих).
	-юх / -ух	-юя (плюя-плюх), -уя (чуя-чух).
	-ях	-ая (бая-баях), -ея (ветрея-ветрях), -ра (допра-допрях), -яя (влиая-влиях).
İkinci Çekim (второ спрежение)	-ах	ünsüz + я (спя-спах), -жа (бележа-белязах), -ча (гълча-гълчах).
	-их	ünsüz + я (готвя-готвих), -ая (затая-затаих), -оя (броя-броих), -жа (служба-служих), -ча (вгорча-вгорчих), -ша (строша-строших).
	-ях	ünsüz + я (видя-видях), -оя (застоя-застоях), -уя (избуя-избуях).
Üçüncü Çekim (трето спрежение)	-ах	-ам (слушам-слушах)
	-ях	-ям (кашлям-кашлях)

Tablo 3: Bitmiş geçmiş zamanda fiile gelen eklerin varyasyonları

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, yaygın kullanımlı olan ve hem birinci çekimde hem de ikinci çekimde bulunan ‘-жа, -ча, -ша’ son sesleridir. Bu son seslerle biten fiilleri çekim özelliklerine göre ayırmak oldukça güçtür. Fakat bu tipteki fiiller bazı özellikler taşımaktadır.

Sonu ‘-жа’ ile biten birinci çekimli fiillerde vurgu son seste bulunmaz. Bu tipteki fiillere bitmiş geçmiş zamanda ‘-ах’ eki getirilir ve ses değişimleri gerçekleşir. /ж/ ünsüzü /з/ ünsüzüne dönüşmektedir. Bu tip fiillerde vurgunun üzerinde bulunduğu /е/ ünlüsü de /я/ ünlüsüne dönüşmektedir. Bu durumların dışında başka bir varyasyon daha gözlemlenir. Bu varyasyonda /ж/ ünsüzü /г/ ünsüzüne dönüşmektedir. Bu durumla oldukça düşük oranda karşılaşılır.

Ör. ка́жа → каЗах ‘söylemek, söyledim’

повре́жа → поврЯЗах ‘biraz yontmak, biraz yonttum’

лѣ́жа¹⁴ → лѣГах ‘yalan söylemek, yalan söyledim’

¹⁴ Vurgunun yeri değiştirilirse, morfolojik olarak değişiklik ortaya çıkar. Vurgu sondaki /а/ ünlüsünde olursa sözcük fiil değil, dişil bir isim olur. Лѣжа́ ‘yalan, hile, düzen, aldatma’.

Sonu ‘-жа’ ile biten ikinci çekimli fiillerde vurgu son seste olduğunda bitmiş geçmiş zamanda ‘-ах’ ya da ‘-их’ eklerinin geldiği görülmektedir. Bu tipteki fiillerde vurgu son seste olmadığına bitmiş geçmiş zamanda ‘-их’ eki gelmektedir.

Ör. множá → множих ‘çoğaltmak, çoğalttum’
 дължá → дължах ‘borçlu/borcu olmak, borçluydum’
 грижа се → грижих се ‘kaygı göstermek, kaygılandım’

Sonu ‘-ча’ ile biten birinci çekimli fiillerde vurgu son seste bulunmaz. Bu tipteki fiillere bitmiş geçmiş zamanda ‘-ах’ eki getirilir ve ses değişimleri gerçekleşir. /ч/ ünsüzü /к/ ünsüzüne dönüşmektedir.

Ör. пла́ча → плаках ‘ağlamak, ağladım’

Sonu ‘-ча’ ile biten ikinci çekimli fiillerde vurgu son seste olduğunda bitmiş geçmiş zamanda ‘-ах’ ya da ‘-их’ eklerinin geldiği görülmektedir. Bu tipteki fiillerde vurgu son seste olmadığına bitmiş geçmiş zamanda ‘-их’ eki gelmektedir. Bu tipteki fiiller, ‘-жа’ ile biten ikinci çekimli fiillerle aynıdır.

Ör. качá се → качих се ‘binmek, bindim’
 мълчá → мълчах ‘susmak, sustum’
 кра́ча → крачих ‘yürümek, yürüdüm’

Sonu ‘-ша’ ile biten birinci çekimli fiillerde vurgu son seste bulunmaz.¹⁵ Bu tipteki fiillere bitmiş geçmiş zamanda ‘-ах’ eki getirilir ve ses değişimleri gerçekleşir. /ш/ ünsüzü /с/ ünsüzüne dönüşmektedir.

Ör. мирíша → мирисах ‘koklamak, kokladım’
 пíша → писах ‘yazmak, yazdım’

Sonu ‘-ша’ ile biten ikinci çekimli fiillerde bitmiş geçmiş zamanda ‘-их’ eki getirilir. Vurgu son seste olabilir ya da olmayabilir.

Ör. грешá → греших ‘günaha girmek, günaha girdim’
 упла́ша се → уплаших се ‘korkmak, korktum’

Bu bölümün sonunda şöyle bir soru soralım: Bulgarcada her fiil bitmiş geçmiş zamanda çekimlenebilir mi? Bu soruya şöyle bir örnek verelim: Ида ‘gelmek, yaklaşmak, varmak, gitmek’ anlamlarına gelen bu fiil birinci çekimli ve iki ayrı görünüştedir. Ида fiili ‘gelmek, yaklaşmak’ anlamlarında

¹⁵ İstisna örnek verilebilir. Örneğin, навършá ‘çok harman dövmek’. Bu fiil birinci çekimdedir ve vurgu son sestedir. Fiilin bitmiş geçmiş zaman şekli: навърших.

ise bitmemiş görünüştedir; 'gitmek, varmak' anlamlarında ise bitmiş görünüştedir. Bu iki görünüşün ortaya çıkmasında vurgu etkisizdir (йда). Bu fiilin (йда) bitmiş geçmiş zaman şekli mevcut değildir. Bu durum fiilin başka kullanım alanlarını da ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, bu fiilin (йда) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiil (минало свършено деятелно причастие) ya da duyulan (öğrenilen) fiil kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение) biçimleri yoktur.

3. Diğer Geçmiş Zaman Varyasyonları

Bulgarcada ikinci olarak inceleyeceğimiz geçmiş zaman türü bitmemiş geçmiş zamandır (минало несвършено време-имперфект). Bu zamanda eylem geçmişte meydana gelir ve geçmişte belli bir zaman devam etmektedir. Geçmişte belli bir zaman süreklilik gösteren eylemler, geçmişte tekrarlanan eylemler veya geçmişte paralel gerçekleşen eylemler bu zamanla ifade edilir. Geçmişte başlamış ve süreklilik gösteren eylem şimdiki zamanda (içinde bulunulan anda ya da konuşma anında) da devam edebilir; fakat konuşmacının bu yönde bilgisi mevcut değildir.¹⁶ Bitmiş geçmiş zamanda gerçekleştirilen eylemin bitiş sınırı kesinlik taşıırken, bitmemiş geçmiş zamanda eylemin bitiş sınırı çizilememektedir. Bitmemiş geçmiş zamanda fiil çevrilirken fiile {-yordu} veya {-XrdX} ekleri getirilir. Bulgarcadaki bu zamanın Türkçedeki karşılığı şimdiki / geniş zamanın hikâyesidir. Her ne kadar iki dilde de bu zamanın kullanımı anlam olarak aynı olsa da, biçim açısından Bulgarcada basit zamanlıdır (simple tense/просто време); Türkçede ise birleşik zamanlıdır (compound tense/сложно време).¹⁷

Bulgarcada bitmemiş geçmiş zaman, şimdiki zamana paralel şekillenmektedir. Çünkü ilk olarak fiilin şimdiki zamanda çekim özelliği tanımlanmalı ve birinci / ikinci çekime ait fiillerde vurgunun yerine dikkat edilmelidir. Üçüncü çekime ait fiillerde vurgunun yeri önemsizdir.

Birinci ve ikinci çekime ait fiillerde vurgu şayet sondaki /-á/ veya /-я/ ünlülerinde ise, bitmemiş geçmiş zamanda '-ях' ya da '-эх' ekleri gelir. '-эх' eki /ж/, /ч/ ve /ш/ ünsüzleri sonrası kullanılır. Örnek fiilleri inceleyelim.

Öг. четá 'okumak' → четях 'okuyordum, okurdum'

1. Çekim, vurgu sondaki /-á/ ünlüsünde

броя́ 'saymak' → броях 'sayıyordum, sayardım'

¹⁶ Z. Barbolova, *age.*, s. 106.

¹⁷ Hayriye Memoğlu Süleymanoğlu Yenisoy ve Erhan Süleymanoğlu, *Modern Bulgar Dili (съвременен български език)*, Hatiboğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, Eylül 2014, s. 84.

2. Çekim, vurgu sondaki /-я/ ünlüsünde

мълч^а ‘susmak’ → мълч^{ах} ‘susuyordum, susardım’

2. Çekim, vurgu sondaki /-а/ ünlüsünde

vurgunun önünde /ч/ ünsüzü mevcut

Birinci ve ikinci çekime ait fiillerde vurgu şayet sondaki /-а/ veya /-я/ ünlülerinde değilse, bitmemiş geçmiş zamanda ‘-ex’ eki gelir. Örnek fiilleri inceleyelim.

Ör. пиш^а ‘yazmak’ → пиш^{ах} ‘yazıyordum, yazardım’

1. Çekim, vurgu /-й/ ünlüsünde

п^лаш^а се ‘korkmak’ → п^лаш^{ах} се ‘korkuyordum, korkardım’

2. Çekim, vurgu birinci /-а/ ünlüsünde

Üçüncü çekimli sonu ‘-ам’ ile biten fiillerde bitmemiş geçmiş zamanda ‘-ax’, sonu ‘-ям’ ile biten fiillerde bitmemiş geçmiş zamanda ‘-ях’ ekleri gelir. Örnek fiilleri inceleyelim.

Ör. гл^ед^ам ‘seyretmek’ → гл^ед^{ах} ‘seyrediyordum, seyrederdim’

3. Çekim

каш^ля^м ‘öksürmek’ → каш^ля^х ‘öksürüyordum, öksürürdüm’

3. Çekim

Bulgarcada üçüncü çekime ait, nadiren ikinci çekime ait fiillerin ve ödünçlenmiş fiillerin (ki bu fiiller de üçüncü çekime aittir) bitmiş / bitmemiş geçmiş zamanda biçimlenmesi karışıklığa yol açmaktadır. Bu karışıklık, iki geçmiş zamana bağlı oluşan bitmiş / bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiil biçimlerinde de kendini göstermektedir. Aşağıdaki tablo belirttiğimiz alanlarda fiilin biçimlenmesindeki karışıklığı göstermektedir.

	мълчá 2. Çekim	гледам 3. Çekim	информирам ¹⁸ 3. Çekim
Bitmiş Geçmiş Zaman	мълчах	гледах	информирах
Bitmemiş Geçmiş Zaman	мълчах	гледах	информирах
Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili	мълчал (-а,-о,-и)	гледал (-а,-о,-и)	информирал (-а,-о,-и)
Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili	мълчал (-а,-о,-и)	гледал (-а,-о,-и)	информирал (-а,-о,-и)

Tablo 4:¹⁹ Bulgarcada ikinci ve üçüncü çekimli fiillerin bitmiş / bitmemiş geçmiş zamanda ve bitmiş / bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde biçimlenmesi

Bulgarcada bitmemiş geçmiş zamanın akabinde inceleyeceğimiz üçüncü geçmiş zaman türü belirsiz geçmiş zamandır (минало неопределено време-перфект). Belirsiz geçmiş zaman konuşma anından önce gerçekleşmiş eylemin belirsizlik taşıdığı durumlarda kullanılmaktadır. Eylemin etkisi içinde bulunulan anda devam etmektedir. Belirsiz geçmiş zamanda asıl fiil çevrilirken fiile {-mXş} eki getirilir. Asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili biçimindedir. Fakat bu zamanın biçimlenmesinde asıl fiil kendisine katkı sağlayacak şimdiki zaman yardımcı fiillerine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, yardımcı fiil ve asıl fiilin kullanılmasıyla oluşan belirsiz geçmiş zaman biçim açısından birleşik yapıdadır. Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın oluşumunu formülleştirecek;

¹⁸ Latince kökenli Bulgarcaya ödünçlenmiş isimden (информация) [-ира-] genişletilmiş varyantı [-изира-] son ekleri (suffix/наставка) ile fiil türetilmiştir. Bu tarzda oluşan fiiller üçüncü çekime ait olup hem bitmemiş hem de bitmiş görünüştedir.

¹⁹ Мълчá 'susmak', гледам 'seyretmek' ve информирам 'haber vermek' fiilleri bitmiş / bitmemiş geçmiş zamanda ikinci (ти/sen) ve üçüncü (той, тя, то/о) teklik şahıslar hariç, şahsa göre aynı şekilde çekimlenmektedir. Bitmiş geçmiş zamanda fiillerin ikinci ve üçüncü teklik şahıs çekimleri: мълча, гледа, информира. Bitmemiş geçmiş zamanda fiillerin ikinci ve üçüncü teklik şahıs çekimleri: мълчеше, гледаше, информираше. Bir diğer farklılık bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde belirlilik morfemi kullanılırken (мълчал→мълчалия(т)); buna karşılık bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde belirlilik morfemi kullanılmaz.

сѡм + битмиѡ геѡмиѡ заман еткен сѡфат-фили (си, е, сме, сте, са) (минало свѡршено деятелно причастие)
--

Asıl fiil bitmiş geѡmiѡ zaman etken sѡfat-fiilinde biѡimlenirken bitmiş geѡmiѡ zamana paraleldir. Bitmiş geѡmiѡ zamanda fiile gelen eklerin varyasyonlarını hatırlayalım (bk. *Tablo 2*). Geѡmiѡ zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki (teklik/ѡokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirirsek fiili -mX_ı'li hâlde elde etmiş oluruz. Aѡağıdaki tablo, asıl fiilin bitmiş geѡmiѡ zamandaki durumuna göre bitmiş geѡmiѡ zaman etken sѡfat-fiilinde biѡimlenmesini göstermektedir.

		Bitmiş Geѡmiѡ Zamanda Asıl Fiile Gelen Ekler				
		-ax	-ex	-ix	-ox	-yx
Belirsiz Geѡmiѡ Zaman (минало неопределено време)	Eril Cins (мѡжки род)	-ал	-ел	-ил	-л	-ял
	Diѡil Cins (женски род)	-ала	-ела	-ила	-ла	-яла
	Orta Cins (среден род)	-ало	-ело	-ило	-ло	-яло
	ѡokluk (множествено число)	-али	-ели	-или	-ли	-яли

Tablo 5: Bitmiş geѡmiѡ zamana göre bitmiş geѡmiѡ zaman etken sѡfat-fiilinin biѡimlenmesi

Bulgarcada belirsiz geѡmiѡ zamanın adım adım oluşumunu şöyle şekillendirebiliriz:

(1) Şimdiki Zaman → (2) Bitmiş Geѡmiѡ Zaman → (3) Bitmiş Geѡmiѡ Zaman Etken Sѡfat-Fiili → (4) Şimdiki Zaman Yardımcı Fiili → (5) Belirsiz Geѡmiѡ Zaman (bk. *Şekil 1*).

Ör. чета (okuyorum) → четох (okudum) → чел (okumuş) → сѡм (olmak) → чел сѡм (okumuşum).

Bulgarcada son olarak inceleyeceğimiz geѡmiѡ zaman türü geѡmiѡte önceki zaman ya da diğer bir deyişle öğrenilen geѡmiѡ zaman hikâyesidir (минало предварително време-плюсквамперфект). Bu zaman, biѡim açısından (birleşik) ve asıl fiilin şekillenmesi açısından belirsiz geѡmiѡ zamana benzemektedir. Çünkü her iki zamanda da asıl fiilin oluşumu bitmiş

geçmiş zaman etken sıfat-fiili biçimindedir. Asıl fiil belirsiz geçmiş zamanda olduğu gibi geçmişte önceki zamanda da {-mXş} ekini alır. Fakat bir ayırım mevcuttur. Geçmişte önceki zamanda asıl fiille birlikte kullanılan yardımcı fiiller geçmiş zamana ait yardımcı fiillerdir. Böylece, bu zamanda yardımcı fiille birlikte, asıl fiil çevrilirken fiile {-mXştX} eki getirilir.

бях	+	bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(беше, беше, бяхме, бяхте, бяха)		(минало свършено деятелно причастие)

Geçmişte önceki zaman geçmişte gerçekleşen bir eylemden önce gerçekleşen bir başka geçmiş zaman eylemi ifade ederken ya da geçmişte ilk önce gerçekleşen bir eylemin sonucuna bağlı olarak geçmişte gerçekleşen diğer bir eylemin ortaya çıktığı durumlarda kullanılmaktadır.

Bulgarcada geçmişte önceki zamanın adım adım oluşumunu şöyle şekillendirebiliriz:

(1) Şimdiki Zaman → (2) Bitmiş Geçmiş Zaman → (3) Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili → (4) Geçmiş Zaman Yardımcı Fiili → (5) Geçmişte Önceki Zaman (bk. Şekil 1).

Ör. чета (okuyorum) → четох (okudum) → чел (okumuş) → бях (oldu, etti, -idi) → бях чел (okumuştum).

4. Gelecek Zaman (бъдеще време)

Eylem konuşma anı (içinde bulunulan an) sonrasındaki bir noktada gerçekleşmektedir. Kesinlik taşımaktadır. Şimdiki zamanda özneye göre çekimlenmiş fiilin önüne ‘ще’ bölümcüğünün getirilmesiyle olumlu gelecek zaman oluşturulur. Gelecek zamanı biçimlendirdiğinden ‘ще’ bölümcüğü biçim oluşturan bölümcüktür (формобразуваща частица). Değişmez morfolojik yapı olan bölümcükler aslında cümleler ile kelimeler arasında ilişki kurduklarından Türkçedeki ‘takı’ işlevine denktirler. Bu takımın oluşumu ‘ща’ fiiline bağlanabilir. ‘Ща’ fiili ‘istemek, arzu etmek’ anlamlarına gelen, birinci çekimde çekimlenen ve sürekli görünüşte olan bir fiildir. Bu fiili şimdiki zamanda çekimlediğimizde üçüncü teklik şahısta ‘ще’ biçiminde olduğunu görürüz. Ayrıca, Bulgarca sözlüklere baktığımızda ‘ща’ fiilinin gelecek zamanın yanı sıra, geçmişte gelecek zamanın oluşumu için yardımcı fiil olarak kullanıldığı açıklanmaktadır.²⁰

Gelecek zamanda olumlu ifadede fiil çevrilirken fiile {-acak} veya {-ecek} ekleri getirilir. Olumsuz ifadede ise bu zamanda fiil çevrilirken fiile {-mayacak} veya {-meyecek} ekleri getirilir. Bulgarcada gelecek zamanda

²⁰ Bk. Bılgarski Tilkoven Reçnik, Nauka i İzkustvo, Sofya, 2008, s. 1084.

olumsuz ifadelerde iki tip bulunmaktadır: 1) не + ще + şimdiki zamandaki fiil²¹ 2) няма да + şimdiki zamandaki fiil.

Ör. чета ‘okuyorum’ → ще чета ‘okuyacağım’
не ще чета ‘okumayacağım’
няма да чета ‘okumayacağım’

Gelecek zamanda yardımcı fiil olarak ‘бъда’ yardımcı fiili kullanılır. ‘Бъда’ yardımcı fiili anlam açısından ‘съм’ yardımcı fiiline denktir (olmak anlamındadır). Fakat gelecek zamanın bu yardımcı fiili bir yardımcı fiilin özelliklerini ne kadar üzerinde taşımaktadır? Öncelikle, Bulgarcadaki yardımcı fiillerin birkaç özelliğini sıralayalım. Yardımcı fiiller de asıl fiiller gibi şahsa göre kullanılır; fakat çekim özelliği taşımazlar. Cümleye doğrudan katkıları bulunmamasına rağmen, işlevsel katkı sağlarlar. Bu noktalardan bakılınca ‘бъда’ yardımcı fiili, asıl fiil gibidir. Çekim özelliği göstermektedir (birinci çekim / бъдеш, бъде). Tüm zamanlarda çekimlenebilmektedir (geçmiş zamanda / бих, бъдех). Asıl fiiller gibi bu yardımcı fiilin kip biçimleri de mevcuttur.

5. Diğer Gelecek Zaman Varyasyonları

Bulgarcada ikinci olarak inceleyeceğimiz gelecek zaman türü gelecekte önceki zamandır (бъдеще предварително време). Gelecekte önceki zaman eylemin gelecekte belli bir noktadan önce yapılacağını belirtir. Gelecekte önceki zaman asıl fiilin şekillenmesi açısından belirsiz geçmiş zamana ve geçmişte önceki zamana benzerdir. Çünkü, asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili biçimindedir. Asıl fiille birlikte şimdiki zaman yardımcı fiillerinin kullanılmasıyla da belirsiz geçmiş zamana benzemektedir. Fiilin gelecekte önceki zamanda adım adım oluşumunu incelersek de belirsiz geçmiş zamana benzer olduğunu tespit ederiz.

(1) Şimdiki Zaman → (2) Bitmiş Geçmiş Zaman → (3) Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili → (4) Şimdiki Zaman Yardımcı Fiili → (5) (olumlu) ще, (olumsuz) не ще / няма да (bk. Şekil 1).

Ör. чета (okuyorum) → четох (okudum) → чел (okumuş) → съм (olmak) → чел съм (okumuşum) → ще съм чел (okumuş olacağım) / не ще съм чел, няма да съм чел (okumuş olmayacağım).

Bulgarcada gelecekte önceki zamanın akabinde inceleyeceğimiz üçüncü gelecek zaman türü geçmişte gelecek zamandır (бъдеще време в

²¹ ‘Ще’ takısı vurgusuzdur. ‘Не’ olumsuzluk takısıyla (olumsuzluk bölümçüğüdür / отрицателна частица) birlikte ‘ще’ takısı kullanıldığında, ‘ще’ takısındaki /e/ ünlüsünde vurgu meydana gelir (щѐ). Fakat bu tarzdaki kullanım yaygın değildir.

миналото). Geçmişte gelecek zaman geçmişteki bir noktadan yine geçmişteki gelecek ile ilgili eylemlerin ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Bu zamanda fiil çevrilirken fiile {-acaktı/-ecekti} ekleri getirilir. Gelecek zamanda olduğu gibi asıl fiil şimdiki zamanda şahsa göre çekimlenir. Asıl fiilin önünde ‘да’ takısı (bölümcüğü) kullanılır. Bu takıdan sonra asla geçmiş zaman gelmez. Bulgarcada ‘да’ takısından sonra gelen yardımcı fiil ya da asıl fiil şimdiki zaman biçimindedir. Geçmişte gelecek zamanda fiilden bahsederken asıl fiil dediğimize göre demek ki bu zamanda da bir yardımcı fiil bulunmaktadır. Çalışmamızda gelecek zamandan bahsederken, ‘ща’ fiiline ve bu fiilin geçmişte gelecek zamanda yardımcı fiilleri oluşturduğuna değinmiştik. Burada devreye bitmemiş geçmiş zaman girmektedir. ‘Ща’ fiilini bitmemiş geçmiş zamanda şahsa göre çekimlediğimizde geçmişte gelecek zamanda kullanılan yardımcı fiillere ulaşıyoruz (щях, щеше, щеше, щяхме, щяхте, щяха). Asıl fiilin gelecek zamandaki gibi çekimlenmesi (şimdiki zamanda şahsa göre çekimlenme), yardımcı fiilin de bitmemiş geçmiş zaman ile oluşması ve iki oluşumun arasına ‘да’ takısının girmesiyle Bulgarcada geçmişte gelecek zaman ortaya çıkar.

Bulgarcada geçmişte gelecek zamanda olumsuz ifadelerde iki tip bulunmaktadır: 1) не + щях да + şimdiki zamandaki fiil 2) нямаше да + şimdiki zamandaki fiil (bitmemiş geçmiş zamanın etkisi görülmektedir).

Ör. щях да чета ‘*okuyacaktım*’

не щях да чета ‘*okumayacaktım*’

нямаше да чета ‘*okumayacaktım*’

Bulgarcada son olarak inceleyeceğimiz zaman geçmişte önceki gelecek zamandır (бъдеще предварително време в миналото). Bu zamanın birleşik yapısı gelecek zamanın diğer türleri ve Bulgarcanın diğer zamanları ile mukayese edildiğinde en karmaşık olanıdır. Öncelikle, geçmişte önceki gelecek zamanın biçimlenmesini iki kısma ayırmalıyız.

Ör. щях да / съм чел ‘*okumuş olacaktım*’

1

2

Birinci kısım geçmişte gelecek zamanın biçimlenmesine benzemektedir. İkinci kısım ise, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili biçimindeki asıl fiille birlikte şimdiki zaman yardımcı fiillerinin kullanılmasıyla, gelecekte önceki zamandaki gibi belirsiz geçmiş zamana benzemektedir. Bulgarcada geçmişte önceki gelecek zamanda olumsuz ifadelerde tek tip kullanılmaktadır: Нямаше да + şimdiki zaman yardımcı fiilleri + bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Ör. нямаше да съм чел ‘*okumuş olmayacaktım*’

Geçmişte önceki gelecek zamanın kullanım alanı oldukça sınırlıdır; bunun nedenini biçim ve anlam açısından oldukça benzer olan geçmişte gelecek zamanın sıklıkla geçmişte önceki gelecek zaman yerine kullanılmasına bağlayabiliriz.²²

6. Çekimsiz Eylemlerde Şimdiki Zamanın Etkisi

Çalışmamızda bu bölüme kadar zamanlar ve çekim kategorisi ile şimdiki zamanın merkezdeki konumu üzerinde durulmuştur. Şimdiki zamanın etkisini sadece çekimli eylemlerle sınırlandıramayız. Şimdi, Bulgarcadaki şimdiki zamanın diğer zamanlara etkisi ve merkezdeki konumuna ilişkin söylediklerimizi farklı bir alana taşıyarak bu zamanın boyutunu farklı açıdan inceleyelim. Çekimsiz eylemlere baktığımızda belli bir zamanın etkisi ve bu zamanın da merkezde şimdiki zamanla bağı ortadadır. Çekimsiz eylemler eylemsilerdir (fiilimsilerdir). Fiilden oluşurlar isim, sıfat veya zarf olarak kullanılırlar.

Bulgarcada isim-fiiller (отглаголни съществителни) fiil tabanına gelen iki son ekin kullanılmasıyla oluşturulur: Bunlar [-не] ve [-ние] son ekleridir. [-не] son ekinde fiiller sadece bitmemiş görünüşte olup birinci ve ikinci çekime ait fiillerde [-ене], üçüncü çekime ait fiiller ise [-не] olarak sözcüğe eklenir. [-ние] son ekinde ise fiiller bitmemiş ya da bitmiş görünüş özelliği gösterip birinci çekime ait fiillerde [-ние] (nadiren [-тие]), ikinci çekime ait fiillerde [-ение] ve üçüncü çekime ait fiillerde ise yine [-ние] olarak sözcüğe eklenir. Bu bilginin dışında isim-fiillerin oluşumuna zaman açısından da yaklaşılabılır. [-не] son eki bitmiş / bitmemiş geçmiş zaman kullanılarak bitmemiş görünüşteki fiillere getirilir.

Öг. пиша 'yazmak' → писах 'yazdım' → писане 'yazma' -х → -не
 каня 'davet etmek' → каних 'davet ettim' → канене 'davet etme' -их → -
 ене
 чета 'okumak' → четох 'okudum' → четене 'okuma' -ох → -ене
 пека 'pişirmek' → пекох 'pişirdim' → печене 'pişirme' -кох → -чене
 летя 'uçmak' → летях²³ 'uçtum' → летене 'uçta, uçuş' -ях → -ене
 мия ' yıkamak' → миех²⁴ ' yıkıyordum' → миене ' yıkama' -х → -не

²² Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bılgarskiya Knijoven Ezik - Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya, 1977, s. 387.

²³ Bitmiş / bitmemiş geçmiş zamanda aynı sonucu verir.

²⁴ Bitmemiş geçmiş zamana göre biçimlenmiştir.

[-ние] son eki bitmiş geçmiş zaman kullanılarak bitmemiş ya da bitmiş görünüşteki fiillere getirilir. Oluşumu [-не] son eki ile aynıdır (-х → -ние, -их → -ение, -ох → -ение, -кох → -чение, -ях → -ение).

Ör. *развлека* ‘*eğlendirmek, oyalamak*’ → *развлякох* ‘*eğlendirdim, oyaladım*’ → *развлечение* ‘*eğlence, eğlenti*’ -кох → -чение

търпя ‘*sabretmek, dayanmak*’ → *търпях* → ‘*sabrettim, dayandım*’ → *търпение* ‘*sabır, sebat*’ -ях → -ение

Bulgarcada sıfat-fiilleri (причастие) incelediğimizde zaman ve çatı varyasyonlarıyla dört türdür:

- Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Fiili (сегашно деятелно причастие): ‘-ящ, -ащ, -ещ, -ущ’ ekleriyle fiil biçim olarak sıfatlaşır ve eylem özelliğini ikinci plana iter. Bitmemiş görünüşten oluşurlar. Bu tarzdaki Bulgarca sıfat-fiiller Türkçedeki ‘-an, -en’ eklerinin işlevine denktir. Bu tarzdaki sıfat-fiiller bitmemiş geçmiş zaman ekseninde gerçekleşir. Ör. *работя* ‘*çalışmak*’ → *работех* ‘*çalışıyordum*’ → *работещ* ‘*çalışan*’ -х → -щ

- Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие): Bu tarzdaki sıfat-fiiller bitmiş geçmiş zaman ekseninde gerçekleşir. Ör. *пия* ‘*içmek*’ → *пих* ‘*içtim*’ → *пил* ‘*içmiş*’ -х → -л

- Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken-Sıfat Fiili (минало несвършено деятелно причастие): Bu tarzdaki sıfat-fiiller bitmemiş geçmiş zaman ekseninde gerçekleşir. Ör. *пия* ‘*içmek*’ → *пиех* ‘*içiyordum, içerdim*’ → *пиел* ‘*içiyormuş, içermiş*’ -х → -л

- Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Fiili (минало страдателно причастие): Bu tarzdaki sıfat-fiiller bitmiş geçmiş zaman ekseninde gerçekleşir. Geçmiş zaman ekinin [-х] yerine [-н] veya [-т] ekleri getirilir.

Ör. *говоря* ‘*konusmak*’ → *говорих* ‘*konuştum*’ → *говорен* ‘*konusulmuş*’ -их (2. Çekim) → -ен

разбия ‘*kırmak, parçalamak*’ → *разбих* ‘*kırdım, parçaladım*’ → *разбит* ‘*kırılmış, parçalanmış, kırık, dökük*’ -их (1. Çekim) → -ит

Son olarak, Bulgarcada zarf-fiilleri (деепричастие) incelediğimizde üç özelliğe sahip olduklarını tespit ederiz. Birincisi zarf-fiiller değişmez şekillerdir, ikincisi şimdiki zaman temelinde oluşurlar, üçüncüsü bitmemiş görünüştedirler. Bulgarcada ‘-йки’ ekiyle oluşturulan zarf-fiiller Türkçede ‘-arak, -erek’ eklerinin işlevine denktir. Zarf-fiiler şimdiki zamanda edinilen

çekim özelliğine göre şekillenmektedir. Söz konusu ek, birinci ve ikinci çekimde ‘-ейки’, üçüncü çekimde ise ‘-йки’ şeklinde fiile eklenir.

Sonuç

Bulgarcada zamanlar birbiri ile ilişkilidir. Bu ilişkinin merkezi şimdiki zamandır. Bu durum fiilin çekim kimliğini şimdiki zamanda kazanmasından kaynaklanmaktadır. Bu kimlik, fiilin diğer sekiz zamanda çekimlenmesinde etkili olduğu kadar fiilin diğer şekillenmelerinde (aktif veya pasif, kip gibi) de etkilidir. Şimdiki zamanın merkezdeki konumu çekimsiz eylemlerde de görülmektedir.

Bulgarcada merkezdeki şimdiki zamanda fiilin şekillenmesi bu dili öğrenenler için avantajdır. Çünkü, fiilin şimdiki zamandaki şekli sözlükte sunulan şeklidir ve fiilin bu zamanda edindiği çekim kimliği ile ilişkili olunan zamanlarla fiili çekimlemek ya da diğer şekillendirmelerde bulunmak önemli derecede kolaylık sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Barbolova, Zoya, *Sivremenен Bilgarski Ezik- Morfologiya*, Sofya, 1997.
- Cömertel, Serkan, “Bulgarcada Fiillerin İkinci Derece Bitmemiş Görünüş Kazanması”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2016, s. 145-156.
- Paşov, Petır, *Bilgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta ‘Hermes’, Plovdiv, 1999.
- Paşova, Mariya, *Gramatika na Sivremenniya Bilgarski Ezik*, İzdatelstvo ‘İztok-Zapad’, Sofya, 2014.
- Stoyanov, Stoyan, *Gramatika na Bilgarskiya Knjoven Ezik - Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya, 1977.
- Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu ve Süleymanoğlu Erhan, *Modern Bulgar Dili (съвременен български език)*, 1. Baskı, Hatiboğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti., Ankara, Eylül 2014.

Sözlükler

- Bilgarski Tılkoven Reçnik, Nauka i İzkustvo, Sofya, 2008.
- Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Reçnik na Çujdite Dumi za Vsički, Nauka i İzkustvo, Sofya, 2007.